

Ten Post in oorlogstijd (1)

De eerste oorlogsjaren. Bij de Duitse inval in mei 1940 zijn infanteristen op fietsen en te voet, de eerste Duitse militairen in Ten Post. Ze gaan direct verder naar de stad. Als ze door Kröddeburen komen zijn ze lyrisch over een appelhof met bloeiende fruitbomen. De bevolking van Ten Post merkt aanvankelijk betrekkelijk weinig van de oorlog. Er blijven geen Duitse militairen gelegerd en na de eerste oorlogsdagen herneemt het dagelijks leven haar loop. Het zijn moeilijke tijden. Voor veel inwoners van de gemeente is de eerste zorg om het hoofd boven het water te houden.

verkiezingen in 1939 stemt in Ten Boer slechts 2,5% op de NSB. Vaak zijn het mensen die in moeilijke omstandigheden leven. Er heerst armoede in de veelal grote gezinnen. Velen hopen dat de NSB kan zorgen voor een betere toekomst voor hen en hun kinderen. Lang niet alle NSB'ers zijn actief betrokken bij landverraad. Er is bij hen wel sympathie voor de Duitsers: bij de doortocht van de eerste Duitse militairen in Ten Post staan twee dochters van een gekend NSB-lid langs de kant van de weg fruit uit de delen aan de passerende Duitsers. Veel bedenkelijker is de rol van de Landwacht, een in 1943 opgerichte organisatie van geüniformeerde NSB'ers die zich daadwerkelijk bezighoudt met de opsporing van Joden en onderduikers. Zij is feitelijk een verlengstuk van de Duitse SD. De Landwachters worden gevreesd en gehaat. Ze komen voort uit de plaatselijke bevolking en kennen dus de streek en de bewoners goed.

Aan de andere kant begint ook het verzet zich meer en meer te manifesteren. Binnen het gemeentehuis kan het verzet op steun rekenen. Onder de ambtenaren zijn o.a. de gemeentesecretaris Dijkstra en ambtenaar Richters actief bij het verzet betrokken. Zij moeten hun verzet, door verraad, met de dood bekopen. Andere ambtenaren saboteren de Duitse" voorschriften.

Ook binnen de Tenboerster politieorganisatie vinden het verzet en de onderduikers medestanders. Boeren die onderduikers verborgen houden worden vaak door politiemannen (zoals bv. Hoekstra en Bos) van tevoren gewaarschuwd wanneer er een razzia op komst is. Soms zonder echt binnen te komen, maar van buiten, even 'aan het glas'. En er zijn altijd nog de waakhonden die aanslaan als er vreemd volk op het erf komt, zodat onderduikers zich via een achteruitgang van de boerderij uit de voeten kunnen maken, het veld in.

ONDERDUIKEN

In Ten Post weigert de 18-jarige Tammé Afman, boekhouder, voor de Duitsers te gaan werken. Hij heeft, mede op religieuze gronden, grote bezwaren tegen het fascisme en de Jodenvervolging en steekt zijn afkeer daarvan niet onder stoelen of banken. Zozeer zelfs dat zijn vader hem waarschuwt om zich

rustig te houden. Ook Tammé ziet zich genooddaakt onder te duiken. Hij beschrijft zijn ervaringen in het boekje 'Lief en Leed van onderduikers', dat na de oorlog in familiekring verspreid is. Tammé komt uit een groot gereformeerd gezin: vier jongens, vier meisjes en nog een pleegzus en -broer.

Waarom Tammé niet voor de Duitsers wil werken, maar kiest voor de onderduik is duidelijk. Hij schrijft: "Maar nou stelt Hij je voor de keuze, een van beiden, of de macht helpen die tegen God ingaat, dus dat is God tegenwerken, of Gods naam belijden, Hem gehoorzamen." Met twee kameraden graaft hij een schuilplaats aan de rand van de wierde, in het veld, buiten Ten Post, in de zg 'wierwal'. "Een vierkante ruimte werd met de spade afgebakend. De ruimte was ongeveer 1½ meter breed en 2½ meter lang. Vervolgens werden de graszoden afgestoken en netjes opgestapeld. Deze graszoden moesten straks weer gebruikt worden om de ruimte toe te dekken. De wier was gedeeltelijk afgegraven en de 'slaapkamer' vlakbij de glooiing geïmproviseerd. De aarde die werd uitgegraven, werd bij deze glooiing naar beneden geworpen. Geen zware klei of knik werd aangetroffen, wat bewees dat een wier een bijzondere oorsprong heeft. Wel werden verscheidene beenderen aangetroffen en de grond kruimelde erg, zoo erg dat het moeilijk werd om verder te graven."

Tammé vertrekt uit zijn ouderlijke woning als er gewaarschuwd wordt voor een razzia. "Het kamertje moest worden opgepakt, alle paperassen worden opgeborgen, alle kasten nagezocht voor mogelijke gevaarlijke paperassen (...) Er was in het dorp zoo langzamerhand een paniekstemming uitgebroken. Allen stonden op die prachtige zomeravond buiten hun huizen te praten, renden wat door elkaar heen, op alle gezichten stond bezorgdheid te lezen, terwijl wilde geruchten in omloop kwamen (...) Alle jongens en jonge mannen van 18-35 jaar trokken de landerijen in, gekleed in dikke winterjassen, op zulk een zonnige avond."

De onderduikers gebruiken het hol zeven maanden. Soms samen met passanten die van het bestaan van het hol hebben

Toch gaat na verloop van tijd de oorlog ook niet aan Ten Post voorbij. Zo vallen er op 11 oktober 1941 acht bommen rond de boerderij 'De Graslanden'. Woningen in de omgeving lijden glasschade, een koe wordt gedood en zeven koeien moeten worden afgemaakt. Ruim twee week later vallen er brisantbommen in Woltersum en ook in 1942 raken er woningen beschadigd door bominslagen. De oorzaak ligt soms in navigatiefouten: de geallieerde vliegers denken dat ze al boven Duitsland zijn. De situatie van betrekkelijke rust verandert wanneer de bezetter jonge mannen nodig heeft om in Duitsland te gaan werken. In Duitsland worden zoveel mogelijk mannen ingezet in het leger. Daardoor zijn er veel mensen nodig in de oorlogsindustrie, in andere bedrijven en ook in de landbouw. Jonge mannen uit de bezette gebieden moeten dit tekort aan arbeidskrachten oplossen. Gedwongen. Wie weigert om naar Duitsland te gaan kan niet anders dan onderduiken.

NSB EN VERZET

Nederlandse NSB'ers worden aanvankelijk niet als gevaarlijk beschouwd. Bij de

gehoord, zoals een zekere Piet. Vrienden ('Bob' en 'Berend') brengen proviand. "Een geweldig stuk proviand werd binnen gebracht. Er was voor een paar dagen genoeg. Weldra zaten ze allemaal onder de grond. Het hol was nog niet afgemaakt, maar toch was reeds zichtbaar welke vorm het interieur zou ontvangen. In het achterste gedeelte was een brede laag grond blijven zitten, dat voor slaappleaats moest dienen." Daar zaten de onderduikers samen, met een sigaret, met verhalen en eten: "warme pannenkoeken met stroop, waarop Bob om half twee 's nachts tracteerde. Terwijl Piet zijn tanden in de lekkernij zette, begon hij ineens hard te lachen: "Daar zit je nou als onderduikers om half twee 's nachts pannenkoeken te eten. Rare wereld toch." "Het dak van het hol is opgevuld met aarde en aan de buitenkant toegedekt met graszoden. In de verste hoek is een verhoging, waarop een bed. De aarde is geheel toegedekt met planken en heeft het voorkomen van een bedstede. Verder is een streep aarde langs de linkerzijde blijven zitten, die omgewerkt is tot een bank. In het midden van de ruimte staat een tafel waarop een carbidlantaarn voor de verlichting. Op de tafel ligt lectuur van allerlei aard." Er zijn meer hollen met onderduikers uit Ten Post, niet alleen langs de wierde waar Tamme -een hol heeft, maar ook aan de weg naar Lellens. De groep onderduikers treft elkaar regelmatig in de boerderij van

boderijder Pieter Wierenga in Kröddeburen. Zijn dochter Frouwke: "Wij werden altijd naar bed gestuurd als al die ondergedoken jongens kwamen, tegen acht uur. Dan zaten ze bij ons in de achterkamer en dan gingen ze om een uur of tien het land in. Het is een keer gebeurd, het was denk ik heel koud, toen mochten ze in het hooi in de schuur, op zolder. En 's nachts hoorde mijn moeder auto's aankomen, maar ze gingen naar de overkant. Ze wilden de overbuurjongen Janske Bakker ophalen, maar die lag bij ons. Dus ze vertrokken en draaiden bij ons op het erf. Mijn moeder lag op de knieën voor de vensterbank tussen de geraniums door te kijken. Ze dacht, "als de jongens wakker worden dan vliegen ze overal heen." De hele zolder lag vol jongens. De volgende morgen kwamen de jongens nog even bij ons in huis voor een kopje thee en toen zei mijn moeder: "Janske, ze zijn hier vannacht om jou geweest." Janske zei: "Och, vrouw Wierenga, ze komen ook altijd als ik niet thuis ben." Ondanks het altijd dreigende gevaar, zijn er ook plezierige momenten. Frouwke: "Ze waren ook een keer bij ons en toen was er geen brood meer. Vader kwam veel bij de boeren en die had wel koren en dan maakten ze 's avonds poffert. De poffert was gaar om een uur of tien, en toen die uit de pan kwam hebben ze hem opgegeten. Ook de jongens van Stijve en Afman waren daarbij. Het was natuurlijk gezellig." Het hol is niet geheim te houden

in het dorp. Afman: "Het hol was toevallig ontdekt en de allereerste daad was eenige mensen erbij te roepen om het hol te laten zien. Deze gingen weer het dorp in en al spoedig kwamen ook jeugdige vrienden kijken." "De jongens hebben moeilijke tijden meegemaakt. Telkens als ze weer een nieuwe schuilplaats gewend waren moesten ze opbreken, omdat het weer uitgelekt was." Dat geldt ook voor de andere onderduikers die in de velden bij Ten Post en Lellens hun hollen hebben. Toch is er, hoe vaak de onderduikers ook bij Wierenga zitten, nooit een inval van de Duitsers of Landwachten geweest. Frouwke: "Ik weet niet zeker hoe dat kwam. Ik weet wel dat mijn vader eens tegen Annema, een bekende NSB'er die buiten het dorp op Dijkshorn woonde, gezegd heeft: "Als jij mijn jongens wat aandoet, dan zal er wat gebeuren." Mijn vader kende hem heel goed. Dus of Annema het altijd stil gehouden heeft, of tegen gehouden heeft, dat weet je toch nooit." Uiteindelijk wordt het voor Tamme en de zijnen toch te onveilig om het onderduikhol verder te gebruiken. Tamme blijft niet in Ten Post, hij vertrekt naar Groningen. Hij pakt zijn werk bij het accountantsbureau Top als boekhouder weer op en vindt onderdak in Groningen, bij zijn vriendin Annie in de Tweede Willemstraat aldaar.

Wout van Duuren